

NOTY*

Główny Urząd Kontroli Prasy 1945–1949, oprac. Daria Nałęcz, Warszawa 1994, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, s. 100, indeks nazwisk.

Jest to wydawnictwo źródłowe, poprzedzone wstępem Darii Nałęcz. Według ustaleń autorki załączkiem aparatu informacyjno–propagandowo–kontrolnego, wprowadzonego przez komunistów w PRL, był Wydział Prasy i Informacji Związku Patriotów Polskich, utworzony w Moskwie 12 czerwca 1943 r. Na jego czele stanął Stefan Jędrzychowski.

Od 1944 r. w sprawach cenzury w kierownictwie Polskiej Partii Robotniczej głos decydujący należał do Jakuba Bermana i przysyłanych z Moskwy doradców radzieckich. Według Nałęcz cenzura w systemie władzy budowanym przez polskich komunistów „stała się elementem oddziaływania ideologicznego, współtworzyła pożądaną formę i treść przekazu. Cenzura stanęła na straży nie tylko interesów państwa, ale przede wszystkim — na straży czystości i wierności ideowej. W tym znaczeniu była więc przede wszystkim narzędziem w rękach PPR. Jej formalne usytuowanie w strukturach państwowych było jednym z elementów gry pozorów”.

Nałęcz przedstawiła w skrócie dzieje opisywanego urzędu od chwili przybycia do Lublina 16 grudnia 1944 r. dwóch funkcjonariuszy Gławlitu (radzieckiej cenzury), poprzez utworzenie 19 stycznia 1945 r. Centralnego Biura Kontroli Prasy przy Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego i zorganizowanie — na mocy dekretu z 5 lipca 1946 r. — Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk.

Z publikowanych czterech dokumentów dwa pierwsze dotyczą organizacji urzędu. Dokument trzeci to stenogram ze zjazdu delegatów wojewódzkich i miejskich biur kontroli prasy w dn. 23–25 maja 1945 r., a czwarty — to stenogram z krajowej narady naczelników wojewódzkich urzędów kontroli prasy, publikacji i widowisk z 11 grudnia 1949. W założeniu autorki mają one ukazywać proces tworzenia się aparatu kontroli oraz rolę urzędu w momencie rozkwitu.

(DJ)

* Noty przygotowali: Dariusz Jarosz (DJ) i Czesław Madajczyk (CzM).

Protokoły posiedzeń Prezydium Krajowej Rady Narodowej 1944–1947 wybór, wstęp i opracowanie Aleksander Kocharński, Warszawa 1995, Wydawnictwo Sejmowe, s. 348, indeks osób.

Publikacja rozpoczyna nową serię wydawniczą „Archiwum Sejmu PRL”, której koordynatorami i redaktorami naukowymi są Andrzej Paczkowski i Wiesław Władyka. W zbiorze opublikowano 87 protokołów (od 30 sierpnia 1944 do 3 lutego 1947) oraz — w aneksie — liczne załączniki. Jest to wybór, w którym szczególnie nacisk został położony na zobrazowanie funkcjonowania polskiego parlamentaryzmu lat 1944–1947. Według autora wstępu protokoły Prezydium KRN w konfrontacji z wcześniej wydanymi protokołami Biura Politycznego KC PPR i obrad KC PPR stanowią cenne źródło do analizy procesu zapadania decyzji w strukturach władzy tego okresu. Zwraca uwagę staranne przygotowanie tomu (indeks osób, zawierający również podstawowe informacje biograficzne o osobach wymienionych w dokumentach, przypisy rzeczowe i tekstowe). Autorzy serii zapowiadają kolejny tom źródeł zatytułowany „Opozycja parlamentarna w Krajowej Radzie Narodowej i Sejmie Ustawodawczym 1944–1947” w opracowaniu Romualda Turkowskiego.

(DJ)

Andrzej Krawczyk, *Pierwsza próba indoktrynacji. Działalność Ministerstwa Informacji i Propagandy w latach 1944–1947*, Warszawa 1994, Wydawnictwo Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, s. 108, indeks nazwisk, bibliogr.

Praca składa się z dwóch części. W pierwszej (s. 5–57) autor analizuje dzieje resortu informacji i propagandy. Rozdział pierwszy to rozważania dotyczące jego genezy, organizacji, składu osobowego i podstaw finansowych. Rozdział drugi dotyczy form i metod pracy (kolejne podrozdziały: *Plakaty i ulotki, Imprezy masowe, Działalność świetlicowa, Brygady propagandowe, Działalność wydawnicza, Wydawanie własnej prasy, Próby sterowania prasą, Informowanie władz o nastrojach społecznych, Wpływanie na opinię publiczną metodami nieformalnymi, System kierowania prasą resortu*). W rozdziale trzecim autor scharakteryzował treści propagandowe upowszechniane przez resort, głównie na przykładzie działań podejmowanych w związku z referendum ludowym 1946 r.

Krawczyk twierdzi, iż od swego początku Ministerstwo Informacji i Propagandy „miało silnego i wpływowego konkurenta w postaci Spółdzielni Wydawniczej Czytelnik (...) kierowanej przez Jerzego Borejszę”, który „miał również ambicję kierowania propagandą w Polsce”. Jego sojusznikiem i „konsekwentnym krytykiem resortu propagandy w establishmencie politycznym” był Jerzy Putrament. Za zwolenników utrzymania ministerstwa autor uznaje Jakuba Bermana i Romana Zambrowskiego. Twierdzi również, że niepopularność i mała skuteczność działania opisywanej instytucji wynikała z rodzaju używanej argumentacji „oderwanej od mentalności społeczeństwa” i „treści historyczno-politycznych niezgodnych z poczuciem społecznym”.

Część druga pracy zawiera 17 dokumentów dotyczących działalności propagandowej władz komunistycznych w Polsce z lat 1944–1946.

(DJ)

Zwischen „Tauwetter“ und Neuem Frost. Ostmitteleuropa 1956–1970, Marburg 1993, wyd. Hans Lemberg.

Jest to już trzecia pozycja J. G. Harder–Institut w Marburgu/Lahn. Pierwsza *Die Sowjetisierung Ostmitteleuropas* wydana została przez E. Birka i R. Neumna przy współudziale E. Lemberga (Frankfurt a. M./1959). Druga objęła zbiór referatów wydanych przez H. Lemberga pod tytułem *Sowjetisches Modell und nationale Prägung, Kontinuität und Wandel in Ostmitteleuropa nach dem Zweiten Weltkrieg* (Marburg/Lahn 1991). Praca zawiera jedenaście referatów wygłoszonych podczas konferencji w Marburgu w 1988 r. Cztery z nich dotyczą wydarzeń politycznych 1956 r. w Polsce, na Węgrzech, w Czechosłowacji i na Łotwie (1953–1959). Trzy dalsze traktują o problematyce gospodarczej w Polsce (koniec kolektywizacji, reformy gospodarczej) i Czechosłowacji (reforma gospodarcza). Ostatnie cztery referaty dotyczą wydarzeń po 1956 r. — życia religijnego, nowej polityki narodowościowej, przede wszystkim wobec Niemców, walki Władysława Gomułki z „rewizjonizmem”, syjonizmem i intelektualistami oraz końca ery Gomułki, czyli wydarzeń grudniowych 1970 r. Jak widać, większość tekstów dotyczy Polski. Referenci to w połowie pracownicy instytutu w Marburgu, w połowie zaś naukowcy z innych ośrodków niemieckich. Środowisku polskich historyków najbardziej znany jest profesor Jörg Honsch z Saarbrücken. Zagranicznym uczestnikiem konferencji był Egil Levits, obecny ambasador Łotwy w Bonn. Zabrakło podsumowania konferencji przez zmarłego w 1970 r. profesora Gottholda Rhodego, gdyż jego tekstu nie odnaleziono. Publikowane referaty kwalifikuję jako pogranicze publicystki historycznej; nie uwzględniły one, bo i nie mogły jeszcze uwzględnić, źródeł archiwalnych i najnowszych publikacji poświęconych problematyce lat 1956–1970. Wyrażone w nich poglądy mogą wydać się przestarzałe, pozostają w tyle za polską historiografią ostatnich lat. Najmniej dotyczy do Heinricha Mrowki, piszącego o nieudanej nowej polityce narodowościowej Gomułki wobec Niemców w Polsce. Niemniej zawarte w omówionej książce spojrzenie badaczy niemieckich szczególnie na polską „odwilż” i następujące po niej piętnastolecie zasługują na uwagę historyków polskich.

(Cz. M.)